

Stageverslag WarmVreeswijk

Door Joep Berends (1509438)

Technology, Innovation & Society group
Industrial Engineering and Innovation Sciences
Sustainable Energy Technology

Begeleiding door Floor Alkemade (TU/e), Jan Smits (WarmVreeswijk)
en Berry Groenendijk (WarmVreeswijk)

10-03-2025

English Summary

Because my internship at WarmVreeswijk has been in Dutch and a Dutch report would benefit WarmVreeswijk the most, it was discussed with my supervisors that my report would be written in Dutch and would include a summary in English. This English summary can be found below, after which the report will continue in Dutch.

Summary

In the neighborhood of Vreeswijk in Nieuwegein, the citizen initiative *WarmVreeswijk* was established with the goal of transitioning the entire district away from natural gas in the most sustainable way possible. Achieving this transition requires the cooperation and involvement of local residents. However, this raises several important questions: When can it be considered that residents have been adequately involved in the process? How should the participation process be structured? And how can resistance to the transition plans be minimized?

To address these questions, this project examines academic perspectives on citizen participation and explores how citizens can be engaged in (regional) decision-making processes. In addition, both European and Dutch legislation have been analyzed to determine what legal frameworks and guidelines exist that could support WarmVreeswijk in its efforts.

The study highlights key insights into effective citizen participation, emphasizing the importance of transparency, early engagement, and clear communication to foster trust and acceptance among residents. It also identifies regulatory opportunities that could facilitate the implementation of the project, such as policies that prioritize local energy initiatives and legal requirements for public consultation in energy transition projects.

Based on these findings, this report provides lessons and recommendations that can help WarmVreeswijk navigate the legal and social aspects of the energy transition in Vreeswijk. By aligning its approach with best practices in participation and making use of available legal frameworks, the initiative can increase the likelihood of a smooth and successful transition to sustainable heating solutions.

Inhoudsopgave

English Summary.....	2
Summary.....	2
1. Inleiding	5
1.1. Opbouw van het verslag	5
2. Over Vreeswijk en het burgerinitiatief	5
2.1. Over Vreeswijk	5
2.2. Proces en toekomstvisie van WarmVreeswijk	6
3. Participatie en betrekken in de literatuur	6
3.1. De participatieladder.....	7
Non-participatie.....	7
Gradaties van schijnparticipatie	8
Gradaties van burgerzeggenschap	9
3.2. Participatieladder toegepast op Vreeswijk.....	9
WarmVreeswijk	9
Bewoners van Vreeswijk	10
3.3. Klantreis TNO	11
Communicatie en participatie benodigdheden n.a.v. Klantreis TNO	12
4. Europese en Nationale wet- en regelgeving.....	13
4.1. Europese wet- en regelgeving	14
4.1.1. Een nieuwe opzet voor de EU-energiemarkt (mededeling 2015).....	14
4.1.2. Hernieuwbare energierichtlijn.....	14
4.1.3. Interne elektriciteitsmarktverordening.....	15
4.1.4. Interne elektriciteitsmarktrichtlijn	15
4.1.6. Conclusies m.b.t. de Europese wet- en regelgeving omtrent energiegemeenschappen.....	16
4.1.7. Implementatie in Oostenrijk.....	17
4.2. Huidige wet- en regelgeving in Nederland	18
4.2.1. Klimaatakkoord	18
4.2.2. Omgevingswet	18
4.2.3. Energiewet.....	19
4.3. Toekomstige wet- en regelgeving in Nederland.....	20
4.3.1. Wet collectieve warmte	20
4.3.2. Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie	21
4.3.3. Conclusie Nederlandse wet- en regelgeving	21
5. Hoe verder in Vreeswijk?	22
5.1. Aanbevelingen voor WarmVreeswijk.....	22

5.1.1.	Hoe de Europese en Nederlandse wetgeving zich verhoudt tot de participatieladder.....	22
5.1.2.	Oprichten warmtebedrijf WarmVreeswijk.....	23
5.2.	Aanbevelingen draagvlak onder bewoners	23
5.2.1.	Vormgeving van het bevorderen van draagvlak in Vreeswijk.....	24
5.2.2.	Bezwaar voorkomen	24
5.3.	Mogelijke vervolgonderzoeken	25
5.3.1.	Aanwijsbevoegdheid gemeenten	25
5.3.2.	Wet collectieve warmte	25
5.3.3.	Politieke processen in de gemeente.....	25
	Bronnen	27
	Appendix A.....	29

1. Inleiding

In de wijk Vreeswijk in Nieuwegein is het burgerinitiatief WarmVreeswijk opgericht. WarmVreeswijk heeft zich tot doel gesteld om in Vreeswijk zo duurzaam mogelijk van het aardgas af te stappen. Om de hele wijk van het gas over te laten stappen naar duurzame alternatieven, zal de medewerking van bewoners nodig zijn. Maar wanneer kun je stellen dat bewoners adequaat zijn betrokken in het proces? Hoe geef je vorm aan het participatieproces? En hoe voorkom je dat bewoners bezwaar zullen maken tegen de transitieplannen?

Op basis van deze vragen is in dit project is onderzocht hoe de wetenschappelijke wereld kijkt naar burgerparticipatie en op welke manier burgers kunnen worden betrokken in (regionale) besluitvorming. Daarbij is zowel de Europese als de Nederlandse wet- en regelgeving geanalyseerd om te achterhalen welke handvatten deze bieden voor WarmVreeswijk. Op basis van dit onderzoek worden lessen getrokken die het initiatief kunnen ondersteunen bij een succesvolle warmtetransitie in de wijk.

1.1. Opbouw van het verslag

Het volgende hoofdstuk biedt context over Vreeswijk en de doelstellingen die het burgerinitiatief heeft opgesteld. Hoofdstuk 3 zal dieper ingaan op de wetenschappelijke achtergrond van burgerparticipatie. In hoofdstuk 4 wordt geanalyseerd welke handvaten het Europees en Nederlands recht burgers bieden om betrokken te worden in de warmtetransitie. Op basis van de bevindingen uit de voorgaande hoofdstukken zullen in hoofdstuk 5 aanbevelingen voor burgerparticipatie binnen het project van WarmVreeswijk gepresenteerd worden. Dit hoofdstuk sluit af met een aantal aanbevelingen voor mogelijk vervolgonderzoek dat WarmVreeswijk verder zou kunnen helpen met het project.

2. Over Vreeswijk en het burgerinitiatief

In dit hoofdstuk wordt de afbakening van het project van WarmVreeswijk beschreven. Er wordt context gegeven over de geschiedenis en samenstelling van de wijk en de doelen en werkwijze van WarmVreeswijk worden verder uitgelegd.

2.1. Over Vreeswijk

Vreeswijk is een wijk in het zuiden van Nieuwegein, omgeven door het water van de Lek, de Vaartse Rijn en het Merwedekanaal en in het Noorden grenzend aan bedrijventerrein De Wiers. De wijk was vroeger een dorp dat door zijn ligging aan het water een belangrijke scheepsvaartplaats werd. De gebouwen in de wijk verschillen van gebouwen uit de oude kern van het dorp die zijn gebouwd vóór 1920 tot relatieve nieuwbouwwoningen uit 2007 of later. De wijk bestaat voornamelijk uit gebouwen met een woonfunctie, waarvan ongeveer 70% eengezinswoningen zijn. Ongeveer een derde van de woningen is in bezit van woningcoöperaties Woonin en Jutphaas wonen en in de oude dorpskern zijn veel lokale ondernemers te vinden.

Het opleidingsniveau in de wijk is uiteenlopend en er heerst een sterke gemeenschapszin in de wijk. De wijk heeft een actief wijkplatform en op de museumwerf is een actieve gemeenschap van vrijwilligers te vinden die zich bezighoudt met het onderhoud, de reparatie of restauratie van historische schepen en het museum. Daarnaast worden er veel activiteiten georganiseerd voor jong en oud. De gemiddelde waardering van de wijk is dan ook vrij hoog.

HetEnergieBureau heeft op basis van bestaande gegevens een wijkanalyse gemaakt waarin bewoners van de wijk worden onderverdeeld in zes archetypen bewoners. Hieruit wordt duidelijk dat de grootste groep bewoners (23%) valt onder het type 'Welwillende Wilma'. Zij zien de noodzaak van de energietransitie in en willen hier in een rustig tempo aan meehelpen als ze worden geholpen in de keuzes die moeten worden gemaakt. Deze groep heeft over het algemeen een sterk groepsgevoel en is bereid om samen stappen te zetten. Op een gedeelte tweede plek (beiden 19%) komen de types 'Hulpbehoevende Hester' en 'Dynamische Daphne'. Hulpbehoevende Hester is net als Welwillende Wilma groepsgeïntereerd. Waar Welwillende Wilma waarde hecht aan het tegengaan van klimaatverandering in het algemeen is Hulpbehoevende Hester praktischer ingesteld en meer mensgericht. Ze maakt dan ook haar keuzes op basis van wat anderen willen. (Financiële) hulp vanuit de overheid is vaak meer dan welkom en kan hen positiever maken over de energietransitie. Dynamische Daphne wil in tegenstelling tot de eerder genoemde typen bewoners graag vroeg in het proces betrokken worden. Ze hecht waarde aan praktische en eenvoudige communicatie en trekt graag samen in harmonie op met anderen.

In het profiel van de meest voorkomende typen bewoners komt dus ook sterk het gemeenschapsgevoel en het samenwerken naar voren wat ook terug te zien valt in de vele activiteiten in de wijk. Daarnaast komt ook naar voren dat de bewoners van Vreeswijk waarde hechten aan eenvoudige en praktische communicatie, wat van belang zal zijn bij het succesvol betrekken van de bewoners bij de energietransitie.

2.2. Proces en toekomstvisie van WarmVreeswijk

WarmVreeswijk vormt samen met Gemeente Nieuwegein, HetEnergieBureau, Volantis, Code Groen en Energie-N een projectteam dat als doel heeft om in september 2025 een plan aan de gemeenteraad te presenteren voor een collectieve warmtevoorziening in Vreeswijk. In dit plan zal de beoogde oplossing voor de warmtetransitie in Vreeswijk worden aangedragen op basis van de wijkanalyse en de technische haalbaarheid van de verschillende mogelijke oplossingen. Momenteel lijkt een zeer laag temperatuur (ZLT)-warmtenet met warmte-koude-opslag (WKO) en gebruik van zowel individuele als een aantal collectieve water-water warmtepompen de meest energie-efficiënte oplossing. Dit zou (mede) betaalbaar kunnen worden gemaakt door het vormen van een energiegemeenschap in de wijk, wat het delen van energie in de vorm van warmte en elektriciteit mogelijk moet maken. Als het plan in september 2025 goedkeuring krijgt van de gemeenteraad is er tot doel gesteld om op 1 januari 2026 een eerste (figuurlijke) 'schop in de grond' te kunnen zetten. Deze mijlpaal zal het begin markeren van de uitvoering van de plannen van het projectteam. Hoe deze 'schop in de grond' precies vormgegeven wordt zal in de loop van dit jaar nog verder worden uitgezocht.

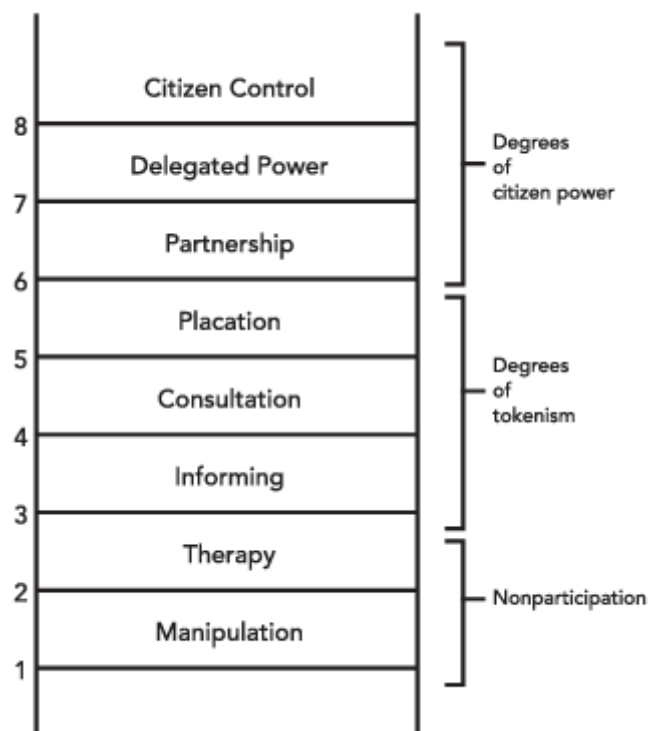
3. Participatie en betrekken in de literatuur

'Participatie' is een erg brede term die voor verschillende mensen verschillende dingen kan betekenen. Participatie in algemene zin gaat over de mogelijkheid voor burgers om zich te bemoeien met de besluitvorming van plannen. Dit is relevant voor WarmVreeswijk omdat er besluiten zullen worden gemaakt die impact zullen hebben op het burgerinitiatief zelf, evenals op alle andere bewoners van de wijk. Omdat de besluiten directe gevolgen hebben voor de bewoners is het niet meer dan logisch dat zij een vorm van inspraak verlangen, maar welke vormen zijn er en welke vormen van participatie zijn geschikt voor wie? Dit hoofdstuk gaat dieper in op hoe er naar participatie wordt gekeken binnen de literatuur. Aan de hand van Arnsteins participatieladder worden verschillende niveaus van participatie

toegelicht en hoe deze vormen kunnen worden ingezet door WarmVreeswijk. Door te kijken naar de Klantreis die TNO heeft ontwikkeld wordt duidelijk waar bewoners behoefte aan hebben in elke fase van het traject en welke specifieke acties daarbij kunnen aansluiten.

3.1. De participatieladder

Arnstein (2019) stelt voor om de verschillende niveaus van burger participatie te rangschikken op basis van een participatieladder. Deze participatieladder bestaat uit drie verschillende levels die op hun beurt weer zijn onderverdeeld in twee of drie verschillende sporten (zie *Figuur 1*). Hoe hoger de sport waarop de vorm van participatie zich bevindt, hoe meer inspraak burgers hebben in de besluitvorming.

Figuur 1: Arnsteins participatie ladder, overgenomen van Arnstein (2019)

Arnstein gaat in haar paper uit van een situatie waarin zij die geen inspraak hebben op de besluitvorming op verschillende manieren deel kunnen nemen aan de besluitvorming om zo een vorm van inspraak te bemachtigen. Om ervoor te zorgen dat de burgers daadwerkelijk zeggenschap krijgen in de besluitvorming zijn volgens Arnstein vormen van participatie nodig die zo hoog mogelijk op de participatieladder staan.

Non-participatie

De onderste sporten van de participatieladder omschrijven vormen van participatie die Arnstein omschrijft als non-participatie. Dit zijn vormen van participatie die volgens Arnstein door de besluitvormers 'participatie' worden genoemd, met name om een goede beurt te maken bij het publiek. Deze vormen van participatie lijken bij te dragen aan inclusievere besluitvorming, maar, zo betoogt Arnstein, in werkelijkheid blijft de besluitvormende macht liggen bij zij die al zeggenschap hebben en hebben burgers geen werkelijke inspraak in het besluit.

Manipulatie

De onderste sport van de ladder bestaat uit manipulatie. Manipulatie vindt plaats wanneer er consultatiemomenten worden georganiseerd waarbij burgers enkel worden ingelicht over voorgestelde plannen en waarbij (bewust of onbewust) belangrijke informatie wordt achtergehouden voor het publiek. Ook wanneer er door een gebrek aan kennis bij het publiek niet de juiste (relevante) vragen kunnen worden gesteld over de effecten van de beoogde plannen valt dit onder manipulatie. Manipulatie kan in het 'ergste' geval door besluitvormers zelfs worden aangedragen als verantwoording van draagvlak voor besluiten, wanneer het publiek onder valse voorwendselen of incomplete informatie heeft ingestemd met een plan.

Therapie

De tweede sport van de ladder gaat over therapie. Dit is een vorm van participatie die van bovenaf wordt opgelegd. De besluitvormer denkt in dit geval zelf te weten waar burgers behoefte aan hebben en neemt het besluit om op een specifieke manier een probleem voor burgers 'op te lossen', zonder dat er aan burgers wordt gevraagd of naar burgers wordt geluisterd welke problemen er echt spelen. Op deze manier kunnen plannen onbedoeld gefocust worden op oppervlakkige problemen terwijl de onderliggende problemen van burgers over het hoofd worden gezien. Burgers hebben hier dan ook geen inspraak in.

Gradaties van schijnparticipatie

Het middelste niveau van de participatieladder omvat wat Arnstein noemt '*Degrees of tokenism*' ofwel Gradaties van schijnparticipatie. Deze vormen van participatie geven burgers de kans om van zich te laten horen en om gehoord te worden, maar geven de burgers geen mogelijkheden of mandaat om hun visies daadwerkelijk om te zetten in daden. Besluitvormers kunnen luisteren naar burgers, maar hebben in deze gevallen geen verplichting om zich te conformeren naar de wensen van de burger.

Hoewel 'Gradaties van schijnparticipatie' niet erg positief klinkt, kunnen deze vormen van participatie daadwerkelijk bijdragen aan een hoger niveau van participatie. *Tokenism* of schijnparticipatie wordt enkel zo bestempeld omdat de burger geen volledige zeggenschap krijgt over het besluit, burgers worden via deze wegen wel 'betrokken' bij de besluitvorming.

Informereren

Informereren is een belangrijke eerste stap richting volwaardige participatie. Burgers moeten weten wat er speelt om een rol van betekenis te kunnen spelen in de besluitvorming. De effectiviteit van informeren hangt wel af van verschillende factoren. Zo is het van belang dat burgers vroeg in het proces geïnformeerd worden als zij een rol van betekenis willen spelen. De vorm van informatievoorziening is ook relevant. Via eenzijdige communicatiemiddelen zoals nieuws media, posters of antwoorden op enquêtes is het lastig om tastbare invloed uit te oefenen op de besluitvorming. Gesprekken met burgers kunnen ook uitdraaien op een vorm van eenzijdige communicatie als enkel oppervlakkige informatie wordt gedeeld, als het stellen van vragen wordt ontmoedigt, of als er enkel irrelevante antwoorden worden gegeven.

Consultatie

Een sport hoger op de participatieladder staat consultatie. Via enquêtes, buurtbijeenkomsten of publieke hoorzittingen kunnen de meningen van burgers worden gehoord. Hierbij is het van belang dat burgers goed worden geïnformeerd over de mogelijke opties die op tafel liggen en hoe groot de reikwijdte van een besluit precies is om hun wensen adequaat te verwoorden.

Symbolische participatie

Deze sport van de ladder wordt door Arnstein 'Placation' genoemd, wat zoiets betekent als beperkte inspraak om burgers tevreden te houden zonder dat zij échte invloed hebben op de uitkomst van besluiten. Via deze route kunnen burgers plaats nemen in de besluitvormende raad, maar hebben zij een minderheidspositie. Hiermee worden zij dus onderdeel van de besluitvorming, maar hebben zij geen uiteindelijke zeggenschap over de uitkomst van het besluit.

Gradaties van burgerzeggenschap

Het hoogste niveau van participatie op Arnstein's ladder is dat van burgerzeggenschap. Volgens Arnstein zijn de vormen van participatie op dit niveau zelfs de enige werkelijke vormen van participatie, omdat deze vormen burgers in staat stellen om uiteindelijke zeggenschap te krijgen over de besluiten die worden genomen.

Partnerschap

Door constructies gebaseerd op partnerschap zoals een gezamenlijke beleidsraad of plancommissies delen burgers en conventionele besluitvormers de verantwoordelijkheid voor de besluitvorming. Om een dergelijk partnerschap te succesvol te laten verlopen zouden afgevaardigden vanuit de gemeenschap de gemeenschap moeten vertegenwoordigen. Idealiter zou de gemeenschap de middelen hebben om de onkosten van hun vertegenwoordigers te vergoeden en om onafhankelijke informatie in te winnen die relevant is voor de besluiten waarin zij worden betrokken.

Gedelegeerde macht

In deze vorm van participatie hebben burgers hun eigen regelingen of instanties om besluiten te nemen over bepaalde zaken buiten de overheid om. Overheden kunnen fondsen beschikbaar stellen aan deze instanties om de verantwoordelijkheid van de uitvoering van projecten bij deze instanties te leggen. Binnen deze instanties hebben burgers een meerderheid van de stemmen, waardoor ze zeggenschap hebben over de uiteindelijke besluitvorming.

Volledige zeggenschap door burgers

De hoogste sport omschrijft 'citizen control' een vorm van participatie waarbij burgers de volledige macht hebben over wat zij besluiten te doen, zonder enige tussenpersoon. Voorbeelden hiervan zijn buurt coöperaties die de volledige controle hebben over hoe bepaalde zaken in een wijk geregeld worden.

3.2. Participatieladder toegepast op Vreeswijk

Binnen het project van WarmVreeswijk zullen meerdere niveaus van participatie nodig zijn voor de verschillende betrokkenen. Voor de actieve kern van WarmVreeswijk zal een hoge mate van participatie en zeggenschap gewenst zijn, terwijl de gemiddelde burger in de wijk waarschijnlijk voldoende betrokken wordt door een adequate informatievoorziening en één of meerdere vormen van consultatie.

WarmVreeswijk

WarmVreeswijk vormt momenteel samen met de gemeente, Energie-N en het consortium van HetEnergieBureau, Volantis en Code Groen het projectteam dat de vervolgstappen uitstippelt voor de verduurzaming van de wijk. Besluiten over deze vervolgstappen worden op basis van partnerschap genomen. Hierbij moet wel aangetekend worden dat het uiteindelijke besluit over het voorstel waar naartoe wordt gewerkt niet wordt genomen door

de projectgroep, maar door de Gemeenteraad. De partijen die aan tafel zitten in het projectteam hebben de neuzen dezelfde kant op staan en proberen samen tot een voorstel te komen dat zal worden aangenomen door de Raad. Hoewel de gemeente in de vorm van ambtenaren aan tafel zit bij de projectgroep, heeft de projectgroep dus geen stem in de uiteindelijke besluitvorming. In die zin zou je de projectgroep vooralsnog kunnen zien als een uitgebreide vorm van consultatie waarbij een selecte groep burgers actief input levert om advies te kunnen geven aan de besluitvormers (de Raad).

Wanneer de Raad akkoord gaat met het voorstel van de projectgroep om een ZLT-netwerk aan te leggen en een coöperatie te vormen om het beheer van dit netwerk in handen van burgers te krijgen, zal de rol en vorm van WarmVreeswijk ook veranderen. WarmVreeswijk is van plan om een coöperatie te worden die het warmtenet gaat beheren. De praktische uitvoering hiervan (de aanleg en onderhoud van het net) zal worden uitbesteed aan partijen met technische expertise, maar de besluitvormende macht zal komen te liggen bij de aandeelhouders van de coöperatie WarmVreeswijk. Dit zullen in ieder geval de burgers zijn die gebruik zullen gaan maken van het ZLT-netwerk en afhankelijk van de financiële en organisatorische structuur die wordt gekozen zou het kunnen dat ook de gemeente een aandeel krijgt in de coöperatie. Hiermee zal WarmVreeswijk zich dus gaan vestigen op het hoogste niveau van de participatieladder, een nader te bepalen gradatie van burgerzeggenschap. Hoe hoger de sport die binnen dit niveau wordt gekozen, hoe meer werk de gemeente uit handen wordt genomen, maar hoe groter de verantwoordelijkheid van WarmVreeswijk wordt.

Bewoners van Vreeswijk

Hoewel de projectgroep en WarmVreeswijk zelf al over een hoop praktische kennis en enthousiasme voor de verduurzaming van de wijk beschikken, is de gemiddelde bewoner van Vreeswijk nog een stuk minder betrokken geweest bij het project. Om het project te laten slagen is het van belang dat een groot deel van de wijk positief of op zijn minst neutraal komt te staan tegenover de aanpassingen die moeten worden gedaan (in de wijk en aan het eigen huis) voor de aanleg van het ZLT-netwerk. Om dit te bewerkstelligen is het van belang om de bewoners te betrekken bij het project. Op zijn minst door ze helder te informeren over en tijdens alle stappen van het traject en door ze de ruimte te bieden om vragen te stellen en hun mogelijke zorgen te uiten over het project. WarmVreeswijk is vanaf het begin af aan al bezig geweest om de bekendheid van het initiatief onder de bewoners te promoten door middel van enquêtes, dorpsquizen, artikelen in het wijktijdschrift De Beugelaer en de oprichting van een eigen website (www.warmvreeswijk.nl). In samenwerking met Code Groen wordt binnen het projectteam verder nagedacht over de communicatiekanalen en activiteiten die kunnen worden georganiseerd om bewoners verder te informeren en consultatiemogelijkheden te faciliteren. Om te kijken waar rekening mee moet worden gehouden in de communicatie en consultatie in de verschillende fases die bewoners doormaken in hun eigen verduurzamingstraject gaat het volgende deel van dit hoofdstuk dieper in op de Klantreis die is ontwikkeld door TNO.

Wanneer het project wordt goedgekeurd door de Raad en WarmVreeswijk een coöperatie opricht, zal een bewoner die zich aansluit op het ZLT-netwerk aandeelhouder worden in de coöperatie. Hiermee krijgt de bewoner zeggenschap over de exploitatie van het net, maar dit betekent niet dat elke bewoner tijd kwijt zal zijn aan het dagelijks bestuur van de coöperatie. De mogelijkheid om in het dagelijks bestuur plaats te nemen zal er waarschijnlijk zijn, maar naast de mogelijkheid om mee te beslissen via de aandeelhouders zal er praktisch gezien voor de meeste bewoners niet heel veel veranderen aan hun rol als afnemer van warmte.

3.3. Klantreis TNO

Op het moment dat de warmtetransitie in Vreeswijk van start gaat, zullen bewoners keuzes moeten gaan maken en moeten gaan investeren in duurzame alternatieven om de transitie naar aardgasvrij te bekostigen. Om het keuzeproces van bewoners in kaart te brengen heeft TNO een 'klantreis aardgasvrij wonen' ontwikkeld waarin negen verschillende fases van bewustwording tot implementatie van het aardgasvrije alternatief worden omschreven. Deze fases geven aan in welke stadia van het proces communicatie en participatie nodig zijn (Kooger et al., 2023).

1. Bewustwording van aardgasvrij als thema

Voordat er wordt overgegaan tot actie, begint het proces met bewustwording van het concept 'aardgasvrij wonen'. Via verschillende media wordt er kennisgenomen van wat dit precies inhoudt. Als bewoners een begrip hebben van wat aardgasvrij wonen is en het gaan zien als iets dat voor hen relevant is, komen ze in de tweede stap.

2. Tam-Tam-fase

Na het moment dat bewoners zich bewust zijn van het concept aardgasvrij wonen en voordat er kennis beschikbaar is over ieders persoonlijke situatie (fase 3) kan een kortere of langere periode zitten. In deze periode vormen bewoners hun mening op basis van de voor hen beschikbare informatie. Deze fase heeft de naam 'tam-tam' gekregen omdat de meningen die bewoners vormen gebaseerd kunnen zijn op onjuiste of onvolledige informatie die zij hebben gehoord via de 'tam-tam', hun sociale netwerk, sociale media en/of de reguliere media. Bewoners gaan door naar de derde stap wanneer zij overtuigd zijn geraakt van de noodzaak voor henzelf om over te stappen naar een aardgasvrij alternatief.

3. Bewustwording persoonlijke situatie

Op een gegeven moment zal per gemeente en wijk duidelijk worden welke aardgasvrije alternatieven beschikbaar worden. Op dat moment wordt het voor bewoners duidelijk wat de transitie zal gaan betekenen voor hun persoonlijke situatie. In deze stap krijgen de bewoners een idee hoe aardgasvrij wonen er voor hen uit zal komen te zien. Als ze het gevoel krijgen dat ze een inschatting kunnen gaan maken of de alternatieven op hoofdlijnen voor hen urgent, haalbaar en aantrekkelijk genoeg zijn gaan ze door naar de volgende stap waarin naar meer specifieke informatie zal worden gezocht.

4. Keuze voor: oriënteren, afwachten of actieve weerstand

Als bewoners hun persoonlijke situatie kennen zullen ze bewust of onbewust de keuze maken om zich te gaan oriënteren op de beschikbare alternatieven, om af te wachten, of om zich actief te gaan weren tegen aardgasvrij wonen. Actieve weerstand tegen aardgasvrij wonen kan worden geuit door bijvoorbeeld het oprichten van een actiegroep. Het meest wenselijke is dat bewoners zich zo snel mogelijk gaan oriënteren.

5. Oriënteren

Bewoners die hebben besloten om zich te gaan oriënteren zullen informatie inwinnen via de voor hen logische kanalen. Ze zullen overgaan tot het maken van een keuze wanneer ze het gevoel hebben voldoende informatie te hebben verzameld, of dat er geschikte hulp beschikbaar is voor het maken van een keuze.

6. Keuze voor een oplossing

Bewoners kiezen voor de oplossing die zij het meest aantrekkelijk vinden. Om de keuze te maken moet er het idee heersen dat de bewoner goed is geïnformeerd, of dat zij een goede heuristiek hebben gevonden (wat doen de burens? Of wat wordt er door de gemeente

aangeraden?). Er is ook een aanleiding nodig om over te gaan tot aanschaf van het aardgasvrije alternatief. Bewoners kunnen bijvoorbeeld worden gebeld door een aanbieder of adviseur waarna zij besluiten tot actie over te gaan.

7. Wonen in een huis waar werkzaamheden plaatsvinden

Deze fase spreekt eigenlijk voor zich, werkzaamheden aan het huis kunnen overlast veroorzaken en het liefst duren de werkzaamheden dan ook zo kort mogelijk met zo min mogelijk overlast.

8. Wonen in een aardgasvrije woning

Als de werkzaamheden klaar zijn wonen de bewoners in een aardgasvrije woning en kunnen ze nu ervaren hoe dit bevalt en hun mening vormen over de overstap in zijn algeheel.

9. Ambassadeur zijn

Als bewoners een positieve of negatieve ervaring hebben gehad met aardgasvrij wonen of het hele proces daarnaartoe zullen ze hun ervaringen delen met anderen. Deze laatste stap is van belang voor de informatievoorziening van anderen die de 'klantreis' nog niet doorlopen hebben.

Communicatie en participatie benodigheden n.a.v. Klantreis TNO

1. Bewustwording van aardgasvrij als thema

In deze fase verschilt het begrip dat mensen hebben over waarom we van het gas af moeten. Het is daarom van belang om aardgasvrij wonen te koppelen aan de milieuproblematiek en om de voordelen van aardgasvrij te benoemen t.o.v. andere oplossingen.

2. Tam-Tam-fase

In deze fase kan het zijn dat er weinig of geen vertrouwen is in de technische oplossingen, de financiële haalbaarheid en/of de organisatie van het project. Daarom is er in deze fase behoefte aan duidelijke informatie over de alternatieven voor aardgas vanuit verschillende bronnen. Vanaf de beginfase van een project moet er voldoende technische en financiële informatie beschikbaar zijn voor bewoners om ze aan boord te krijgen.

3. Bewustwording persoonlijke situatie

Risicofactoren in deze fase kunnen zijn dat de gemeente te weinig betrokkenheid toont in het project, of dat de gemeente in de ogen van de bewoners niet transparant optreedt. Er kan angst zijn voor ongemak na de overstap naar aardgasvrije alternatieven of voor ongemak door de benodigde werkzaamheden bij de overstap. Er is in deze fase behoefte aan een overzicht met persoonlijke oplossingen en mogelijkheden in de wijk, aan een inschatting van de hoeveelheid werk die nodig zal zijn om een alternatief te installeren en aan duidelijke informatie vanuit de gemeente met een voorkeur voor een duidelijk beoogt resultaat.

4. Keuze voor: oriënteren, afwachten of actieve weerstand

De keuze voor het overgaan tot oriënteren op aangedragen alternatieven of tot het actief belemmeren van de transitie valt of staat met betrokkenheid en transparant handelen van de gemeente en of de alternatieven financieel aantrekkelijk worden gepresenteerd of niet. Bewoners moeten het gevoel hebben betrokken te worden in het proces en niet het gevoel krijgen alsof ze geen keuze hebben.

5. Oriënteren

In deze fase moeten alle bewoners 'echt' gaan meedoen met de transitie in de zin dat zij voor zichzelf moeten gaan besluiten hoe zij staan tegenover de aangedragen oplossingen, of zij vertrouwen hebben in de organisatie van het proces en in de haalbaarheid van het beoogde resultaat. Daarnaast moeten zij in deze fase zelf gaan inschatten of de oplossing op basis van de opgedane kennis financieel gezien een aantrekkelijke investering is. In deze fase moet er vertrouwen zijn in de technische haalbaarheid, er moet kennis zijn over de uitvoerende partijen en er moet een prognose komen van het financiële plaatje. Daarnaast moet er gekeken worden hoe de overstap het beste kan worden ingepast in de eigen toekomstplanning (gaan bewoners al snel verhuizen, of staat er al een verbouwing op de planning? Valt dit te combineren met de overstap naar aardgasvrij?).

6. Keuze voor een oplossing

Op het moment dat de keuze wordt gemaakt is vooral de financiële haalbaarheid van de overstap van belang. Er is behoefte aan financiële zekerheid, bijvoorbeeld door subsidies van de gemeente, of gunstige voorwaarden voor een eventuele lening.

7. Wonen in een huis waar werkzaamheden plaatsvinden

In deze fase kan er ongemak plaatsvinden door de uitvoering. In deze fase is het van belang dat er een overzicht wordt gemaakt van de geplande werkzaamheden en dat er goed wordt gecommuniceerd met de bewoners, zodat de werkzaamheden een minimale overlast veroorzaken.

8. Wonen in een aardgasvrije woning

Na installatie van het aardgasvrije alternatief is er behoefte aan een duidelijk informatiepunt waar vragen over de warmtetransitie in het algemeen en het geïnstalleerde alternatief kunnen worden gesteld.

9. Ambassadeur zijn

In deze stap worden de ervaringen met aardgasvrij wonen gedeeld, deze kunnen positief of negatief zijn afhankelijk van het succes van het alternatief en het proces daarnaartoe.

4. Europese en Nationale wet- en regelgeving

Binnen Europese en nationale wet- en regelgeving wordt ook aandacht besteed aan burgerparticipatie. Dit hoofdstuk gaat dieper in op hoe burgerparticipatie in de juridische wereld is vormgegeven in de energietransitie, om te kijken of er aanknopingspunten te vinden zijn waar WarmVreeswijk gebruik van zou kunnen maken. Om een helder beeld te krijgen van de significantie van de relevante documenten, is het van belang om eerst beter te begrijpen hoe regels vanuit de EU worden vertaald naar geldende wetten. De EU heeft namelijk de mogelijkheid om regels aan de lidstaten voor te schrijven door middel van richtlijnen en verordeningen. Richtlijnen stellen een resultaat vast dat alle EU-lidstaten moeten bereiken. Lidstaten hebben hierin de vrijheid om zelf te bepalen hoe ze dit doel behalen, door wetten in te voeren die binnen hun eigen jurisdictie passend is. Verordeningen zou je meer kunnen zien als EU-brede wetten. Verordeningen gelden gelijk voor iedere lidstaat en hoeven niet omgezet te worden naar eigen wetgeving.

4.1. Europese wet- en regelgeving

Het belang van burgerparticipatie wordt door de EU onderkent. Binnen het domein van warmte en energie word hier in beleidsdocumenten sinds 2015 actief aandacht aan besteed door het belang van energiegemeenschappen en de voordelen die zij kunnen bieden te benadrukken. Dit hoofdstuk geeft een beknopte samenvatting van de relevante documenten die de afgelopen jaren het beleid van de EU omtrent energiegemeenschappen hebben gevormd.

4.1.1. Een nieuwe opzet voor de EU-energiemarkt (mededeling 2015)

In een mededeling uit 2015 benoemd de EU al dat opzet van de energiemarkt aan verandering toe is (Europese Commissie, 2015). De markt bestaat op dat moment nog vooral uit grote fossiele energieproducenten, maar er worden steeds meer zonnepanelen en windmolens geplaatst en het zal de verduurzaming kunnen bevorderen als deze duurzame energie gemakkelijk kan worden verhandeld op de markt. Om de fossiele en duurzame energieproducenten op gelijke voet te zetten, moeten korte termijnmarkten worden geïntroduceerd waarop burgers en bedrijven hun opgewekte energie in *near real-time* kunnen verkopen. Dit stelt duurzame energieproducenten in staat om hun energie te verkopen wanneer deze wordt opgewekt (op het moment dat de zon schijnt, of als de wind waait). De Unie benadrukt hierbij dat consumenten de mogelijkheid moeten krijgen om onder eerlijke voorwaarden hun eigen energie op te wekken en te verbruiken in het belang van hun portemonnee, het milieu en de continuïteit van de energievoorziening. Daarnaast moeten consumenten in een kwetsbare positie worden beschermd tijdens de transitie en doelgericht bijstand krijgen om hun woningen energie-efficiënter te maken.

Om een eerlijke transitie te garanderen moeten handvaten aan consumenten worden geboden zoals collectieve overstappen naar duurzame energie, of het vormen van energiecoöperaties. Zeker het vormen van een energiecoöperatie, of energiegemeenschap zoals dit in latere richtlijnen en verordeningen gedefinieerd zal worden, biedt een kans voor WarmVreeswijk die in de jaren na 2015 verder zal worden uitgewerkt door de Unie.

4.1.2. Hernieuwbare energierichtlijn

Als onderdeel van het Clean Energy Package van de EU wordt eind 2018 de hernieuwbare energierichtlijn (RED II) aangenomen (Richtlijn (EU) 2018/2001, 2018). In deze richtlijn wordt geconstateerd dat kleinschalige installaties voor hernieuwbare energie zeer nuttig kunnen zijn om het publieke draagvlak te verbeteren en om de uitrol van duurzame energieopwekking op lokaal niveau te waarborgen. Daarom moeten lidstaten ervoor gaan zorgen dat hernieuwbare energiegemeenschappen op gelijke voet komen te staan met grote energieleveranciers en moeten kunnen deelnemen aan dezelfde beschikbare steunmaatregelen als voor deze grote leveranciers gelden.

De definitie van een 'hernieuwbare energiegemeenschap' wordt vastgesteld als "een juridische entiteit

- a) die, in overeenstemming met het toepasselijke nationale recht, gebaseerd is op open en vrijwillige deelname, autonoom is en daadwerkelijk wordt gecontroleerd door aandeelhouders of leden die zijn gevestigd in de nabijheid van de hernieuwbare-energieprojecten die in eigendom zijn van en ontwikkeld zijn door die juridische entiteit;
- b) waarvan de aandeelhouders of leden natuurlijke personen, kmo's of lokale overheden, met inbegrip van gemeenten, zijn;

- c) waarvan het hoofddoel is het verschaffen van voordelen op milieugebied of op economisch of sociaal gebied aan haar aandeelhouders of leden of aan de lokale gebieden waar zij actief is, en niet het realiseren van winst”
(Richtlijn (EU) 2018/2001, 2018).

Om het oprichten van hernieuwbare energiegemeenschappen te vergemakkelijken moeten lidstaten ervoor zorgen dat regelgevende en administratieve belemmeringen worden weggenomen en dat nettarieven voor de gemeenschappen op een eerlijke manier worden berekend zonder dat ze worden onderworpen aan discriminatie op de markt. Daarnaast moeten alle burgers – ook kwetsbare huishoudens – in staat worden gesteld om deel te nemen aan een hernieuwbare energiegemeenschap en moeten overheidsinstanties worden geholpen met de capaciteitsopbouw voor het faciliteren van deze gemeenschappen en moeten er gelijke regels komen voor alle deelnemers aan een gemeenschap.

Lidstaten worden aangemoedigd om burgers te informeren over de voordelen van zulke samenwerkingsmechanismen. Zo moet er voor zelfverbruikers en hernieuwbare energiegemeenschappen een contactpunt komen dat sturing kan geven bij de nodige vergunningsaanvragen die hier eenvoudige kennis over kan delen. Daarnaast moeten lidstaten kleine en middelgrote ondernemingen in de energietransitie ondersteunen door het uitwisselen van *best practices* te faciliteren en door kennis aan te bieden over regelgeving en technische en financiële zaken.

In de RED II gaat in werking op 1 juli 2021 en vóór deze datum worden de lidstaten dus geacht om de richtlijn te hebben vertaald naar nationale wet- en regelgeving.

4.1.3. Interne elektriciteitsmarktverordening

Een half jaar na de vaststelling van RED II wordt in de interne elektriciteitsmarktverordening de grondslag gelegd voor de juridische mogelijkheden van hernieuwbare energiegemeenschappen (Verordening (EU) 2019/943, 2019). Zo wordt vastgesteld dat eindafnemers van energie evenals kleine bedrijven deel moeten kunnen nemen aan de elektriciteitsmarkt door middel van aggregatie waarbij gezamenlijk elektriciteit wordt gekocht, opgeslagen of verkocht. Het wordt daarnaast ook mogelijk om duurzame technologieën als demonstratieproject te realiseren. Deze demonstratieprojecten krijgen net als kleinschalige elektriciteitsbronnen (vanaf 2026 >200 kW) een uitzondering op de balanceringsverantwoordelijkheid van het net. Deze projecten en bronnen kunnen hun balanceringsverantwoordelijkheid onderbrengen bij andere marktpartijen, waardoor het makkelijker moet worden voor kleine partijen om hun stroom aan te bieden op het net.

4.1.4. Interne elektriciteitsmarktrichtlijn

Tegelijk met de interne elektriciteitsmarktverordening (EMD) wordt ook een nieuwe richtlijn over de interne elektriciteitsmarkt aangenomen (Richtlijn (EU) 2019/944, 2019). In deze richtlijn worden opnieuw de kansen genoemd die energiegemeenschappen kunnen bieden, maar in plaats van ‘hernieuwbare energiegemeenschappen’ gebruikt deze richtlijn het begrip ‘energiegemeenschappen van burgers’. Een energiegemeenschap van burgers wordt gedefinieerd als:

“een juridische entiteit die:

- a) gebaseerd is op vrijwillige en open deelname en waarover leden of aandeelhouders, die natuurlijke personen, lokale autoriteiten, waaronder gemeenten, of kleine ondernemingen zijn, feitelijke zeggenschap hebben;

- b) waarvan het hoofddoel veeleer bestaat uit het bieden van milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen aan haar leden of aandeelhouders of aan de plaatselijke gebieden waar ze werkzaam is dan uit winst maken, en
- c) zich bezig kan houden met de productie, waaronder uit hernieuwbare bronnen, distributie, levering, verbruik, aggregatie, energieopslag, energie-efficiëntiediensten, oplaaddiensten voor elektrische voertuigen of andere energiediensten aan haar leden of aandeelhouders kan aanbieden” (Richtlijn (EU) 2019/944, 2019).

Waar een hernieuwbare energiegemeenschap focust op uitsluitend duurzame energie en gebonden is aan een nabijheidsvereiste die kan worden vastgesteld door een lidstaat, kan een energiegemeenschap van burgers energiedelen met elke vorm van energie en is deelname niet gebonden aan een nabijheidsvereiste. Evenals voor hernieuwbare energiegemeenschappen moeten voor energiegemeenschappen van burgers een gelijk speelveld worden gecreëerd zodat zij deel kunnen nemen aan de elektriciteitsmarkt. Het faciliterend kader van een hernieuwbare energiegemeenschap gaat echter verder dan dat van energiegemeenschappen van burgers, omdat de ontwikkeling van hernieuwbare energiegemeenschappen specifiek moet worden bevorderd. Zo moet er bij het ontwerpen van hun nationale steunregelingen voor hernieuwbare energie rekening worden gehouden met hernieuwbare energiegemeenschappen en moeten er instrumenten beschikbaar komen om de toegang tot financiering en informatie voor hernieuwbare energiegemeenschappen te vergemakkelijken. Dit hoeft dus niet verzorgd te worden voor energiegemeenschappen van burgers.

In deze richtlijn wordt ook vastgesteld dat alle afnemers van elektriciteit de keuzevrijheid moeten hebben om energie te kopen bij leveranciers van hun keuze.

De bepalingen uit deze richtlijn moeten uiterlijk zijn vormgegeven in nationale wetgeving op 1 januari 2021.

4.1.5. Verordening tot vaststelling van een kader om de inzet van hernieuwbare energie te versnellen

Als reactie op de inval van Rusland op Oekraïne in 2022 besluit de Europese raad dat de elektriciteitsvoorziening van de EU minder afhankelijk moet worden van Russisch gas. Om dit te bevorderen wordt ingezet op een versnelling van de inzet van hernieuwbare energiebronnen. Zo worden de planning, bouw, en exploitatie van duurzame energiebronnen, de aansluiting ervan op het net, het bijbehorende net zelf of de opslag systemen hiervoor geacht van hoger openbaar belang te zijn en de volksgezondheid en openbare veiligheid te dienen. Voor duurzame energieprojecten houdt dit in dat zij in de plannings- en vergunningsprocedure voorrang moeten krijgen. In de aanpassing op deze verordening uit 2024 is besloten dat deze voorrang blijft gelden tot en met 30 juni 2025 (Verordening (EU) 2024/223, 2024).

4.1.6. Conclusies m.b.t. de Europese wet- en regelgeving omtrent energiegemeenschappen

Binnen de EU wordt het belang van burgerparticipatie erkend en in de energietransitie wordt dit met name vormgegeven door het introduceren van energiegemeenschappen. Opmerkelijk hierin is dat de EU twee definities van energiegemeenschappen hanteert. Een hernieuwbare energiegemeenschap heeft binnen het Europees recht meer vereisten, maar verwerft ook meer rechten dan een energiegemeenschap van burgers. Voor WarmVreeswijk lijkt het daarom verstandig om een hernieuwbare energiegemeenschap op te richten.

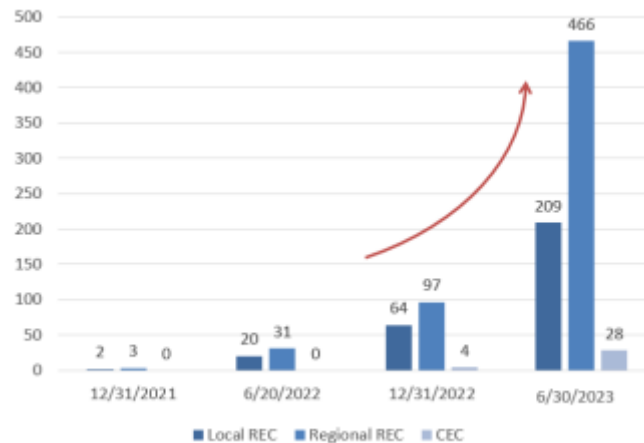
Hoewel de nabijheidsvereiste voor een hernieuwbare energiegemeenschap in Nederland nog niet is vastgesteld (hierover meer in hoofdstuk 4.2. en 4.3.), lijkt het een redelijke aanname dat lokaliteit binnen de wijk moet kunnen worden geborgd. Aangezien het project de overstap naar een duurzame warmtevoorziening betreft, wordt ook aan de duurzaamheidsvereiste voldaan. Dit houdt in dat de Nederlandse overheid actief zou moeten meewerken aan de oprichting van de energiegemeenschap door toegang tot financiering en informatie verstrekking te vergemakkelijken.

Daarnaast is de zijn de planning, bouw en exploitatie van duurzame energiebronnen van hoger openbaar belang gesteld tot en met 30 juni van dit jaar. Mocht WarmVreeswijk vóór deze datum al vergunningen aan moeten vragen, dan zou gebruik gemaakt kunnen worden van de voorrangprocedure.

4.1.7. Implementatie in Oostenrijk

Om te zien hoe de Europese richtlijnen doelmatig worden geïmplementeerd kan er gekeken worden naar hoe Oostenrijk dit heeft aangepakt. In Oostenrijk bestaat sinds 2021 de Österreichische Koordinationsstelle für Energiegemeinschaften (ÖKE). Dit is een organisatie die is opgericht door het Oostenrijkse Ministerie van Klimaatbescherming om de oprichting en werking van energiegemeenschappen te vergemakkelijken en te begeleiden. De ÖKE werkt samen met de regionale energieagentschappen om alle partijen die betrokken zijn bij energiegemeenschappen onafhankelijk advies te geven. Op hun website bieden ze bijvoorbeeld een stappenplan met alle acties die ondernomen moeten worden om een energiegemeenschap op te richten. Burgers worden zo op laagdrempelige wijze in staat gesteld om de noodzakelijke stappen te zetten om een energiegemeenschap in te richten en afspraken te maken met hun netbeheerder. Via een gratis interface voor energiegemeenschappen worden de meetwaarden van de netbeheerders beschikbaar gesteld. Deze data kunnen de gemeenschappen gebruiken om hun interne facturering op te baseren.

In Oostenrijk is de nabijheidsvereiste voor hernieuwbare energiegemeenschappen vertaald in een onderscheid tussen 'lokale' en 'regionale' energiegemeenschappen, die beiden vallen onder de definitie van een hernieuwbare energiegemeenschap. Lokale energiegemeenschappen delen elektriciteit via het laagspanningsnet, terwijl regionale energiegemeenschappen ook het middelspanningsnet mogen gebruiken. Hoe dichterbij op het net de energie wordt gedeeld, hoe lager het netgebruik en hoe groter de belastingvoordelen. Dit heeft als voordeel dat het elektriciteitsnet wordt ontlast, waardoor minder investeringen nodig zijn voor de versterking van het net en deelname aan hernieuwbare energiegemeenschappen extra aantrekkelijk wordt voor consumenten vanwege de belastingvoordelen. Uit onderzoek blijkt dat het aantal hernieuwbare energiegemeenschappen in de afgelopen jaren exponentieel is gestegen (zie *Figuur 2*) en dat ze met name worden opgericht vanuit duurzaamheidsoverwegingen en om onafhankelijk te worden van energieleveranciers (Fischer et al., 2024).

Figuur 2: Lokale en regionale energiegemeenschappen en energiegemeenschappen van burgers in Oostenrijk van 31 december 2021 tot en met 30 juni 2023 (overgenomen van Fischer et al. (2024)).

4.2. Huidige wet- en regelgeving in Nederland

4.2.1. Klimaatakkoord

In de Nederlandse wetgeving wordt in het klimaatakkoord uit 2019 voor het eerst duidelijk aandacht besteed aan participatie binnen de warmtetransitie. Er worden doelen gesteld voor de opwek van duurzame energie. Gebouwen moeten in 2050 goed geïsoleerd zijn en worden verwarmd met behulp van duurzame energiebronnen en er wordt vastgesteld dat burgers en kleine bedrijven voor minstens de helft moeten kunnen profiteren van lokale duurzame energieprojecten. De warmtetransitie moet een wijkgerichte aanpak krijgen waarbij gemeenten het voortouw moeten nemen.

Hoewel Nederland in 2019 nog geen energiegemeenschappen kent zoals die er volgens de Europese richtlijnen moeten komen, bestaan er al wel energiecoöperaties die erg goed passen binnen de definities van energiegemeenschappen zoals de EU ze heeft opgesteld. Voor energiecoöperaties en verenigingen van eigenaren (VvE's) komt er de Subsidieregeling Coöperatieve Elektriciteitsopwekking die meer zekerheid moet geven voor de winstgevendheid van het lokaal en gezamenlijk opwekken van energie. Lokaal is in dit geval gedefinieerd als een postcodehoos. Dit betekent dat er wordt gekeken naar de viercijferige postcode van het project. Bewoners van dit postcodegebied en van aangrenzende postcodegebieden kunnen aanspraak maken op de subsidieregeling als zij deel uitmaken van de energiecoöperatie.

In het klimaatakkoord wordt ook afgesproken dat burgers ondersteund moeten worden in de verduurzaming van hun huis. Hiertoe moet er in elke gemeente een onafhankelijk energieloket komen dat burgers kan ondersteunen in verduurzamingsplannen. In de gemeente Nieuwegein wordt deze rol ingevuld door Energie-N. Naast de lokale energieloketten moet er ook een landelijk Expertise Centrum Warmte worden opgericht, dat als kenniscentrum beschikbaar wordt voor gemeenten en als doel heeft een leidraad te ontwikkelen waarmee gemeenten worden ondersteund in de warmtetransitie. Dit expertise centrum is in mei 2021 ondergebracht bij het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW).

4.2.2. Omgevingswet

Op 1 juli 2023 is de Nederlandse omgevingswet ingevoerd, met als doel om regelgeving over de ruimtelijke omgeving te versimpelen. Hoewel de effectiviteit van deze 'versimpeling'

ter discussie staat, is in deze wet wel het belang van burgerparticipatie vastgelegd. Binnen elk instrument dat is opgenomen in de omgevingswet om een aanpassing te doen aan de leefomgeving moet er voldoende geïnvesteerd worden in het verkrijgen van een breed draagvlak en moet kunnen worden verantwoord hoe dit is vormgegeven in de totstandkoming van een besluit. Burgers hebben het recht om bezwaar aan te tekenen bij een overheidsinstantie wanneer zij menen dat er te weinig is geïnvesteerd in het creëren van draagvlak bij omwonenden.

Er moet wel aangetekend worden dat deze inspanningsverplichting voor het verkrijgen van een breed draagvlak niet specifiek wordt ingevuld. Er worden vanuit de omgevingswet geen eisen gesteld om een bepaalde 'grootte' van draagvlak te bereiken. Wanneer de besluitnemer kan aantonen dat er is geïnvesteerd in het bevorderen van het draagvlak heeft een bezwaar op het besluit bij de rechter weinig kans van slagen, ongeacht hoe groot (of klein) het uiteindelijke draagvlak is.

Zo werd bij de aanleg van een zonnepark in de gemeente Borger-Odoorn bezwaar aangetekend door een omwonende. De initiatiefnemer van het project kon bij de rechter echter aantonen draagvlak te hebben geprobeerd te verwerven via informatieavonden voor bewoners en door de belangstellenden via e-mail en een website op de hoogte heeft gehouden van ontwikkelingen rond het initiatief. Daarnaast bood de initiatiefnemer aan om aangrenzende bewoners van het zonnepark van opgewekte stroom te voorzien tegen een lager tarief. De rechter besloot in deze zaak dat de maatregelen die de initiatiefnemer voldoende waren om aan te tonen dat er inspanningen waren verricht om draagvlak te verwerven en het project kon daarom doorgang vinden (*Raad van State, Afdeling bestuursrechtspraak, 2019*).

Hoewel er bij projecten in de leefomgeving dus rekening moet worden gehouden met het draagvlak van omwonenden, worden er vanuit de omgevingswet weinig eisen gesteld aan de uitvoering hiervan en zijn bezwaarmogelijkheden beperkt. Zolang WarmVreeswijk zich inspant om het draagvlak voor het project in de wijk te vergroten en er geen verdere eisen worden gesteld vanuit bijvoorbeeld de gemeente omtrent draagvlak, heeft het project juridisch gezien weinig te vrezen van bezwaren van omwonenden.

4.2.3. Energiewet

Hoewel voor de implementatie van RED II en EMD deadlines zijn gesteld voor respectievelijk 1 juli en 1 januari 2021, duurt het in Nederland aanzienlijk langer voordat regels omtrent energiegemeenschappen worden ingevoerd. Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat besluit in 2019 dat de Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet moeten worden vervangen door één toekomstbestendige wet: de Energiewet. Omdat de invoering van de regels voor energiegemeenschappen gepaard gaat met de integratie van de twee oudere wetten, duurt het lang voordat deze regels worden ingevoerd. Pas in december 2024 wordt de energiewet aangenomen en deze treedt pas inwerking wanneer de bijbehorende Algemene Wet van Bestuur (AWvB) is doorgevoerd. De kans is groot dat deze AWvB pas later dit jaar wordt ingevoerd.

Het is opmerkelijk dat Nederland heeft geprobeerd om in de Energiewet hernieuwbare energiegemeenschappen en energiegemeenschappen van burgers te ondervangen met één definitie van een energiegemeenschap. In deze definitie is alleen geen nabijheidsvereiste opgenomen en is er geen verplichting om gebruik te maken van duurzame energiebronnen. De Nederlandse definitie van een energiegemeenschap is daarmee gelijk aan de definitie van een energiegemeenschap van burgers, maar niet gelijk aan de definitie van een hernieuwbare energiegemeenschap.

Daarnaast wordt het delen van energie onder deze wet alleen toegestaan wanneer deelnemers energie afnemen bij dezelfde energieleverancier. Dit is in strijd met de EMD die vaststelt dat consumenten ten alle tijden hun eigen energieleverancier moeten kunnen kiezen. De politiek is zich hiervan bewust en hoopt dit recht te trekken bij de invoering van de Wet collectieve warmte (Wcw) die volgens de planning later dit jaar zal moeten worden ingevoerd.

In de Energiewet wordt wel vastgesteld dat provinciale staten en de gemeenteraad niet bevoegd zijn om het produceren, transporteren, opslaan of leveren van elektriciteit of gas in het belang van de energievoorziening aan regels te binden tenzij dit in het belang is van de energietransitie. Daarnaast moet bij de aanleg of uitbereiding van een installatie voor hernieuwbare energieproductie worden gestreefd naar een financiële deelname van minimaal 50% van partijen die zijn gevestigd in de nabije omgeving (Artikel 6.12). Deze waarborgen zullen lokaal eigenaarschap van de energie- en warmtevoorziening kunnen bevorderen.

4.3. Toekomstige wet- en regelgeving in Nederland

Zoals aangegeven is de Nederlandse wetgeving omtrent energiegemeenschappen momenteel nog niet in lijn met de Europese richtlijnen. Om dit (gedeeltelijk) recht te trekken is Nederland van plan in de loop van dit jaar de Wet collectieve warmte (Wcw) en de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) in te voeren.

4.3.1. Wet collectieve warmte

Als de Wcw aangenomen wordt zal het college van burgemeesters en wethouders warmtekavels kunnen aanwijzen en zullen er regels worden vastgesteld voor het oprichten van 'warmtegemeenschappen'. Warmtekavels zijn gebieden waarbinnen een warmtebedrijf de warmtevoorziening van burgers via een collectieve warmtevoorziening kan aanleggen en exploiteren. Warmtegemeenschappen zullen de rol van warmtebedrijf kunnen vervullen en vallen onder de bredere definitie van energiegemeenschappen.

Als een warmtegemeenschap of een warmtebedrijf met een publiek meerderheidsbelang van minstens 50% beschikbaar is, kan het college deze warmtegemeenschap of dit warmtebedrijf de mogelijkheid geven om een aanvraag te doen om de warmtevoorziening in de warmtekavel voor minstens 20 en maximaal 30 jaar op zich te nemen. Als het plan van de warmtegemeenschap of het warmtebedrijf redelijkerwijs uitvoerbaar is, moet deze aanvraag worden goedgekeurd.

Vanaf de inwerkingtreding van de Wcw zal er een 'ingroeiperiode' van zeven jaar komen, die bij koninklijk besluit met nog eens drie jaar verlengd kan worden als na evaluatie blijkt dat er te weinig warmtegemeenschappen of warmtebedrijven met een publiek meerderheidsbelang van minstens 50% beschikbaar zijn. Tijdens de ingroeiperiode is het college niet verplicht om enkel aanvragen van een warmtegemeenschap of warmtebedrijf met een publiek meerderheidsbelang van minstens 50% toe te staan. Het college mag er ook voor kiezen een aanvraag van een ander warmtebedrijf goed te keuren. Als er meerdere aanvragen worden gedaan moeten deze gerangschikt worden door het college op basis van kostenefficiëntie, leveringszekerheid, de betrokkenheid van toekomstige gebruikers in de collectieve warmtevoorziening, uitvoerbaarheid van het voorstel en uitvoerbaarheid van de gevolgen die het voorstel zal hebben op toekomstige afnemers van de warmte.

In de huidige Warmtewet is een maximumtarief voor warmte gekoppeld aan de gasprijs. De Autoriteit Consument & Markt (ACM) die toezicht houdt op consumentenbelangen in de warmtevoorziening adviseert dat dit maximumtarief in plaats daarvan vastgesteld moet

worden op basis van de daadwerkelijke kosten die warmteleveranciers maken (Acm, 2023). Waarschijnlijk zal deze aanpassing plaatsvinden met de invoering van de Wcw.

4.3.2. Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie

Gelijk met de Wcw is het de bedoeling dat ook de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie dit jaar behandeld wordt in de Tweede Kamer. De Wgiw moet gemeenten voorzien van juridische bevoegdheden om de warmtetransitie te bevorderen. Het belangrijkste onderdeel van dit wetsvoorstel betreft de aanwijsbevoegdheid die gemeenten moeten gaan krijgen om voor bepaalde gebieden in de gemeente een einddatum in te stellen waarop zij uiterlijk van het gas af moeten zijn. In elke woning in dit gebied moet vanaf dat moment een duurzame warmtevoorziening zijn geïnstalleerd, omdat zij vanaf deze datum afgesloten kunnen worden van het gasnet. Het zou gemeenten vrij komen te staan om zelf een einddatum te kiezen die passend is voor een bepaald gebied. Omdat er in het klimaatakkoord is afgesproken dat gebouwen vanaf 2050 op duurzame wijze verwarmd moeten worden, streeft de overheid ernaar om de uiterlijke einddata voor afsluiting van het gas op 2050 te zetten. Dit wordt nog niet wettelijk vastgelegd, omdat de haalbaarheid van deze doelen eerst nog bewezen moet worden. Er zou wel worden vastgesteld dat gemeenten uiterlijk in 2036 voor elke woonwijk een warmteprogramma moet opstellen waarin duidelijk wordt of er voor die wijk gebruik wordt gemaakt van de aanwijsbevoegdheid.

4.3.3. Conclusie Nederlandse wet- en regelgeving

In de Nederlandse wet- en regelgeving is vastgesteld dat er een wijkgerichte aanpak moet komen om de warmtetransitie te bewerkstelligen. Gemeenten moeten hierin het voortouw gaan nemen en worden hierin ondersteund door het NPLW. Om burgers te ondersteunen in de verduurzaming van hun woning is in elke gemeente een onafhankelijk energieloket opgericht. De invoering van de Europese richtlijnen heeft lang op zich laten wachten en is nog altijd niet volledig. De verschillende definities van energiegemeenschappen worden in de Energiewet ondergebracht in één definitie. Deze enkele definitie komt alleen overeen met de Europese definitie voor energiegemeenschappen van burgers en niet met die van hernieuwbare energiegemeenschappen. De ondersteuning van hernieuwbare energiegemeenschappen is in de Nederlandse wet dus ook niet zo duidelijk gewaarborgd zoals dat in RED II wel is gedaan en zoals Oostenrijk dit bijvoorbeeld duidelijk heeft geïmplementeerd met de oprichting van het ÖKE. Nederland kent wel de koepelorganisatie Energie Samen waar kennis tussen energiecoöperaties wordt gedeeld en die de overheid ondersteunt in de wetgeving omtrent energiegemeenschappen, maar deze is opgericht vanuit samenwerkingsverbanden tussen energiecoöperaties en niet opgezet door de overheid zelf (*Energie Samen*, z.d.). Daarnaast wordt het delen van energie onder de Energiewet enkel mogelijk wanneer deelnemers aan een energiegemeenschap als zij bij dezelfde energieleverancier zijn aangesloten. Dit is in strijd met de EMD en zal moeten worden aangepast bij de invoering van de Wcw. In Oostenrijk werd juist de wil om onafhankelijk te worden van energieleveranciers genoemd als één van de redenen die heeft bijgedragen aan de exponentiële groei van het aantal energiegemeenschappen (Fischer et al., 2024).

De voorgestelde ingroeiperiode van de Wcw biedt colleges van burgemeesters en wethouders de mogelijkheid om in de komende zeven tot tien jaar een warmtebedrijf voor warmtekavels aan te wijzen zonder publiek meerderheidsbelang. Hierdoor komt er geen harde eis voor gemeenten om burgers te betrekken in de warmtetransitie in hun wijk. Of er een warmtebedrijf komt dat in handen is van burgers of niet wordt eigenlijk overgelaten aan de vraag of er in de komende zeven tot tien jaar burgers zijn die zelfstandig besluiten om hier tijd en moeite in te stoppen. In tegenstelling tot wat in RED II wordt voorgeschreven lijkt

de Nederlandse overheid maar weinig moeite te stoppen in het bevorderen van hernieuwbare energiegemeenschappen. Door het voorstel van de Wcw om de mogelijkheid voor marktpartijen open te houden om voor de komende 20 tot 30 jaar het verantwoordelijke warmtebedrijf in een warmtekavel te worden, ontstaat het risico dat burgers voor hun warmtevoorziening afhankelijk worden van een enkele marktpartij. Hoewel de Wcw waarschijnlijk zal voorzien in de bepaling van een redelijk maximumtarief voor warmtelevering gebaseerd op de daadwerkelijk gemaakte kosten door energieleveranciers, zal de tussenkomst van een marktpartij in de warmtevoorziening van een wijk ongetwijfeld leiden tot hogere kosten voor de bewoners. Het risico op hoge kosten is bij een energiegemeenschap als verantwoordelijk warmtebedrijf een stuk kleiner, omdat deze zich per definitie niet als doel mag stellen om winst te maken.

Gelet op bezwaarmogelijkheden die burgers hebben tegen lokale duurzaamheidsinitiatieven moet er voornamelijk gekeken worden naar de omgevingswet. Hierin wordt vastgesteld dat bij het maken van omgevingsplannen moet worden getracht het draagvlak onder omwonenden te vergroten. Omdat het creëren van draagvlak maatwerk is, zijn er in de wet geen harde eisen gesteld aan hoe er aan deze inspanningsverplichting kan worden voldaan. In de Energiewet wordt daarnaast besloten dat provinciale staten en de gemeenteraad niet bevoegd zijn om het produceren, transporteren, opslaan of leveren van elektriciteit of gas in het belang van de energievoorziening aan verdere regels te binden, tenzij deze regels de energietransitie bevorderen. Dit perkt het risico op succesvol bezwaar tegen energiegemeenschappen verder in, omdat de gemeenteraad en de provinciale staten geen extra eisen mag stellen aan de precieze invulling van de inspanningsverplichting om het draagvlak te vergroten.

5. Hoe verder in Vreeswijk?

Op basis van de wetenschappelijke en juridische kennis die is opgedaan in de voorgaande hoofdstukken kunnen er adviezen voor de warmtetransitie in Vreeswijk worden opgesteld. Het moet worden aangetekend dat WarmVreeswijk als burgerinitiatief zelf een hoge mate van participatie en betrokkenheid verlangt in het project. De gemiddelde inwoner van Vreeswijk zal zich minder geroepen voelen om actief betrokken te worden in de besluitvorming, maar zal wel meegenomen willen worden in het proces als dit uiteindelijk effect zal hebben op zijn eigen huis en leefomgeving. Daarom worden de aanbevelingen voor WarmVreeswijk en voor het vergroten van draagvlak binnen de wijk in dit hoofdstuk als twee losse delen behandeld. Het hoofdstuk sluit af met een indicatie van mogelijkheden tot vervolgonderzoek.

5.1. Aanbevelingen voor WarmVreeswijk

Op basis van de nationale en Europese wet- en regelgeving komen de volgende aanbevelingen voor WarmVreeswijk naar voren.

5.1.1. Hoe de Europese en Nederlandse wetgeving zich verhoudt tot de participatieladder

De Europese richtlijnen schrijven voor dat burgers door nationale overheden moeten worden ondersteund om vergaande participatiestructuren op te richten in de vorm van hernieuwbare energiegemeenschappen. Kijkend naar Arnstein's participatieladder (Arnstein, 2019) passen hernieuwbare energiegemeenschappen binnen de definitie van gedelegeerde macht. Burgers moeten de kans krijgen om de warmtevoorziening zelfstandig te regelen, waartoe eventuele subsidieregelingen beschikbaar worden gesteld vanuit de overheid. Op de manier

zoals in Nederland de Europese richtlijnen worden geïmplementeerd, wordt er een stuk minder duidelijk aangestuurd op ondersteuning van hernieuwbare energiegemeenschappen. In plaats van te streven naar participatievormen van gedelegeerde macht, kan het beargumenteerd worden dat de Nederlandse wetgeving op Arnstein's ladder niet verder komt dan vormen van non-participatie. Er worden in Nederland wel wetten geïmplementeerd die het mogelijk maken om energiegemeenschappen op te richten en gemeenten worden via het NPLW ondersteund om de warmtetransitie vorm te geven. Maar als bewoners de warmtevoorziening in eigen hand willen nemen, moeten ze zelf het initiatief nemen om alle wettelijke, financiële en technische zaken hiervoor te onderzoeken. Vanuit de overheid wordt relatief weinig informatie aan burgers verstrekt, laat staan dat ze het gemakkelijk maakt voor burgers om energiegemeenschappen op te richten. Het 'achterhouden' of in ieder geval het niet-verstrekken van relevante informatie omtrent het oprichten van energiegemeenschappen lijkt in die zin op een vorm van manipulatie, waarbij burgers onvoldoende worden gewezen op de mogelijke voordelen van het vormen van (hernieuwbare) energiegemeenschappen. Daarnaast brengt de voorgestelde ingroeiperiode in de Wcw het risico met zich mee dat het zal leiden tot een vorm van therapie. Wanneer er in de zeven tot tien jaar na invoering van de Wcw blijkt dat er onvoldoende energiegemeenschappen beschikbaar zijn om warmtebedrijven te vormen, zullen overheden zich gedwongen zien om zich te wenden tot warmtebedrijven van marktpartijen om de verduurzamingsdoelen voor 2050 in zicht te houden. Er zal voor burgers besloten kunnen worden dat er te weinig animo is om energiegemeenschappen op te richten, zonder dat zij werkelijk in staat zijn gesteld om hier zelf een geïnformeerde afweging in te maken.

Aangezien de Nederlandse wet zich te houden heeft aan de Europese richtlijnen lijkt het voor WarmVreeswijk verstandig om in de vorming van een energiegemeenschap de Europese definitie van een Hernieuwbare energiegemeenschap aan te houden. Als Nederland in de toekomst gaat voldoen aan de richtlijn zal WarmVreeswijk op deze manier ook recht moeten krijgen op ondersteuning in kennisvoorziening en het recht moeten krijgen om gebruik te maken van eventuele financiële steunregelingen voor het bevorderen van hernieuwbare energie. Om te zien waar rekening mee moet worden gehouden bij het vormen van een hernieuwbare energiegemeenschap kan worden gekeken naar het Oostenrijkse stappenplan van het ÖKE. Hoewel de Oostenrijkse instanties zullen verschillen van de Nederlandse, geeft dit stappenplan toch een aardige inschatting van wat erbij komt kijken om energie te gaan delen en waar rekening mee moet worden gehouden als dit wordt opgezet.

5.1.2. Oprichten warmtebedrijf WarmVreeswijk

Als het wetsvoorstel van de Wcw wordt aangenomen, zal er een warmtebedrijf moeten worden aangewezen dat verantwoordelijk wordt voor de warmtevoorziening in een warmtekavel. Doordat WarmVreeswijk in samenspraak met de gemeente al in een relatief vergevorderde fase is in de ontwikkeling van een plan voor de collectieve warmtevoorziening in Vreeswijk zal WarmVreeswijk waarschijnlijk niet bang hoeven te zijn dat er een ander warmtebedrijf een 'betere' aanvraag voor de nog te definiëren warmtekavel zal doen.

5.2. Aanbevelingen draagvlak onder bewoners

Op basis van de wijkanalyse en de door TNO ontwikkelde Klantreis worden er in het volgende deel aanbevelingen gedaan die het draagvlak onder bewoners effectief zullen vergroten. Op basis van de nationale en Europese wet- en regelgeving omtrent hernieuwbare energieprojecten wordt uitgelegd dat bezwaarmogelijkheden voor bewoners gering zijn zolang aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan.

5.2.1. Vormgeving van het bevorderen van draagvlak in Vreeswijk

Om ervoor te zorgen dat er op effectieve wijze vorm wordt gegeven aan het bevorderen van draagvlak in de wijk kan er gekeken worden naar de Klantreis die ontwikkeld is door TNO en door deze toe te passen op de situatie in Vreeswijk. Voordat er actie kan worden ondernomen in de wijk moet er eerst bewustwording van het project worden gecreëerd bij de bewoners. Vanaf het ontstaan van het initiatief is WarmVreeswijk al bezig geweest om hun plannen te communiceren met de inwoners van Vreeswijk. Naarmate de eerste 'schop in de grond' steeds dichterbij komt, is het van belang om naast bewustwordingscampagnes ook heldere informatie te gaan delen over de technische en financiële haalbaarheid van het plan. Hoewel dit voor de meeste bewoners niet in al te groot detail uitgelegd zal hoeven worden, is het wel van belang dat er transparante informatie beschikbaar is en er ruimte komt voor bewoners om vragen te kunnen stellen. Door in de communicatie te benadrukken dat dit project samen en met elkaar tot een succes kan worden gebracht en door hierbij een aanspraak te doen op de trots van de bewoners op hun wijk, heeft het project de grootste kans om bewoners te enthousiasmeren voor het project. Door gebruik te maken van de sterke gemeenschapszin in Vreeswijk kunnen bepaalde sleutelfiguren zoals bijvoorbeeld de actieve vrijwilligers van de Museumwerf of medewerkers van het wijkplatform fungeren als ambassadeurs van het project. Dit zorgt ervoor dat er op een laagdrempelige manier vragen kunnen worden gesteld om het gevoel van betrokkenheid binnen de wijk te vergroten en het enthousiasme over het project verder aan te wakkeren. Daarnaast kunnen er activiteiten worden georganiseerd waarbij er informatie kan worden gedeeld over het project en waar bewoners in gesprek kunnen gaan over hun mogelijke vragen en zorgen.

Op basis van de eerste onderzoeken zal er vanuit WarmVreeswijk één duurzaam alternatief voor aardgas worden voorgesteld in Vreeswijk: een ZLT-warmtenet. Per woning zal het kunnen verschillen of er een individuele of collectieve water-water warmtepomp zal worden geïnstalleerd. Als bewoners hun warmtevoorziening willen verduurzamen en mee willen doen aan het project, zullen ze dus niet in staat worden gesteld om hun eigen duurzame alternatief te kiezen. Om deze reden is het extra belangrijk om duidelijk en transparant uit te leggen hoe er tot dit voorstel is gekomen en waarom andere duurzame alternatieven niet langer worden nagestreefd.

Wanneer een (aanzienlijk) deel van de bewoners is geënthousiasmeerd over het project en het plan van de gemeenteraad doorgang mag vinden, zal de gemiddelde inwoner zich meer moeten gaan verdiepen in welke impact de warmtetransitie in de wijk op zijn persoonlijke situatie zal hebben. Met name de vraag of er financiële zekerheid aan bewoners geboden kan worden is in deze fase van belang. Verschillende opties voor subsidieregelingen en voordelige leningen zullen moeten worden onderzocht om tot een concreet kostenplaatje te komen voor een individuele inwoner. Als een aantrekkelijk kostenplaatje op een laagdrempelige en transparante wijze kan worden voorgelegd en het plan een financieel aantrekkelijk aanbod presenteert, zullen weinig bewoners zich op basis hiervan verzetten tegen het plan. Het zou natuurlijk wel kunnen dat bewoners om andere redenen zich alsnog verzetten tegen de overstap naar een duurzame warmtevoorziening voor hun huis. Als er bijvoorbeeld een verhuizing aan zit te komen, of er net een nieuwe cv-ketel is aangeschaft zullen bewoners niet staan te springen om hun huis te verbouwen en over te stappen op een warmtepomp. Daarom is het van belang om in gesprek te blijven met individuele bewoners om een planning te maken die hen zo goed mogelijk past.

5.2.2. Bezwaar voorkomen

Er zijn weinig wettelijke gronden waarop bezwaar op duurzame energieprojecten gemaakt kan worden. In de Omgevingswet is vastgesteld dat aanpassingen aan de leefomgeving

gepaard moeten gaan met een inspanning om het draagvlak voor deze aanpassing onder omwonenden te vergroten. Omdat de EU de ontwikkeling en exploitatie van duurzame energieprojecten als een hoger openbaar belang heeft aangemerkt, en de Energiewet bepaalt dat provinciale staten en gemeenteraden geen extra eisen mogen stellen aan projecten die essentieel zijn voor de energievoorziening (behalve wanneer deze bijdragen aan verduurzaming), lijkt de kans klein dat WarmVreeswijk te maken krijgt met bezwaren. Zolang het voorgestelde alternatief voor de warmtevoorziening in Vreeswijk bijdraagt aan de verduurzaming van de wijk en er actief wordt gewerkt aan draagvlak onder omwonenden, lijkt er vanuit wettelijk oogpunt weinig in de weg te staan voor de voortgang van het project, ongeacht eventuele bezwaren.

5.3. Mogelijke vervolgonderzoeken

Tijdens mijn stage heb ik een hoop juridische en overheidsdocumenten doorgenomen. Omwille van de beperkte duur van mijn stageperiode ben ik er niet aan toe gekomen om overal evenveel aandacht aan te besteden. Daarnaast liggen er een aantal wetten op de plank die nog door de Tweede en Eerste kamer behandeld moeten worden en dus nog niet zijn uitgewerkt. In dit deel presenteer ik de onderwerpen waar WarmVreeswijk naar mijn idee nog meer onderzoek naar zou kunnen doen omtrent participatie binnen het project.

5.3.1. Aanwijsbevoegdheid gemeenten

Als de Wgiw aangenomen wordt krijgen gemeenten de mogelijkheid om voor wijken een uiterlijke einddatum vast te stellen voor de aansluiting op het gasnet. Deze bevoegdheid zou ingezet kunnen worden als pressiemiddel om burgers te laten overstappen naar een duurzame warmtevoorziening. Of gemeenten van plan zijn om deze aanwijsbevoegdheid in te zetten en of ze voor bepaalde wijken een einddatum zullen kiezen vóór 2050 zal moeten blijken. Het is aannemelijk dat sommige wijken in de warmtetransitie voor zullen lopen op andere. Zo is WarmVreeswijk al een stuk verder in het organiseren van een duurzame collectieve warmtevoorziening dan de meeste andere wijken in Nederland. Zou er voor wijken als WarmVreeswijk dan ook voor een eerdere einddatum moeten worden gekozen? Of wordt dit als 'niet eerlijk' gezien, omdat je aan bewoners van de ene wijk andere eisen stelt aan de investering in de warmtetransitie dan aan bewoners van een andere wijk. Als de Wgiw wordt aangenomen zal het interessant zijn om te onderzoeken hoe gemeenten hier landelijk mee omgaan en hoe de gemeente Nieuwegein hier voor Vreeswijk tegenaan kijkt.

5.3.2. Wet collectieve warmte

De precieze uitwerking van de Wcw die als het goed is later dit jaar door de Tweede Kamer wordt behandeld zal een impact kunnen hebben op de rechten die worden verleend en de eisen die worden gesteld aan warmtegemeenschappen. WarmVreeswijk zal in de gaten moeten houden op welke manier de invoering van de Wcw invloed zal hebben op het project.

5.3.3. Politieke processen in de gemeente

Om de plannen van de projectgroep uit te kunnen voeren moet er eerst toestemming worden gegeven door de gemeenteraad. Omdat de nationale wetgeving nog achter loopt op de Europese richtlijnen kan het lastig zijn om de gemeente te overtuigen van de 'juiste' gang van zaken. Doordat termen als 'warmtegemeenschappen' en 'energie delen' in de Nederlandse wet officieel nog niet zijn gedefinieerd, moeten de termen die worden gebruikt in een voorstel aan de gemeenteraad zorgvuldig gekozen worden. De projectgroep is van plan om in samenwerking met de gemeente te kijken welke politieke wegen bewandeld moeten worden om goedkeuring te verkrijgen. Als er een duidelijk beeld ontstaat van de

politieke hordes die genomen moeten worden kan de planning van de projectgroep hier op afgestemd worden.

Bronnen

Acm. (2023, August 17). *ACM adviseert over wetsvoorstel Wet Collectieve Warmte*. ACM.nl. <https://www.acm.nl/nl/publicaties/acm-adviseert-over-wetsvoorstel-wet-collectieve-warmte>

Arnstein, S. R. (2019). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, 85(1), 24–34. <https://doi.org/10.1080/01944363.2018.1559388>

De Koning, N., Verheij, F., Mink, A., Burger, E., Burger, A., Van Beek, S., & Metselaar, K. (2022). *Openbaar eindrapport “WE-ME: Warmte en Energie met Elkaar”* (p. 68). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Retrieved January 7, 2025, from <https://publications.tno.nl/publication/34640703/xCnNoO/TNO-2023-P10584.pdf>

Energie samen. (n.d.). <https://www.energiesamen.nu/>

Europese Commissie. (2015). *Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Een nieuwe deal voor energieconsumenten* (COM(2015) 340 final). EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0340>

Fischer, H., Ajanovic, A., & Haas, R. (2024). Some lessons learned from Renewable Energy Communities in Austria. *IAEE Energy Forum*, 33, 15–18. <http://www.iaee.org/documents/EF241.pdf>

Komendantova, N., Riegler, M., & Neumueller, S. (2017). Of transitions and models: Community engagement, democracy, and empowerment in the Austrian energy transition. *Energy Research & Social Science*, 39, 141–151. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.10.031>

Kooger, R., De Koning, N., Tigchelaar, C., Van Der Wal, A., Roelofs, M., & Slingerland, S. (2023). De klantreis compleet: bewonerservaringen met de uitvoeringsfase van aardgasvrije wijken. In *TNO* (060.52029). TNO. <https://publications.tno.nl/publication/34640541/kQBygh/TNO-2022-P12703.pdf>

Raad van State, Afdeling bestuursrechtspraak. (2019). *ECLI:NL:RVS:2019:3580*. <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RVS:2019:3580>

Richtlijn (EU) 2018/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 11 december 2018 betreffende de bevordering van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen, PB L 328, 21.12.2018, blz. 82–209. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/LSU/?uri=oj:JOL_2018_328_R_0003

Richtlijn (EU) 2019/944 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en tot wijziging van Richtlijn 2012/27/EU, PB L 158, 14.6.2019, blz. 125–199. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32019L0944>

Verordening (EU) 2019/943 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 betreffende de interne markt voor elektriciteit, PB L 158, 14.6.2019, blz. 54–124. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32019R0943>

Verordening (EU) 2022/2577 van de Raad van 22 december 2022 tot vaststelling van een kader om de inzet van hernieuwbare energie te versnellen. *Publicatieblad van de Europese Unie*, L 335, 36–44. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32022R2577>

Verordening (EU) 2024/223 van het Europees Parlement en de Raad van 7 december 2023 betreffende het Agentschap van de Europese Unie voor samenwerking tussen energieregulators (ACER). *Publicatieblad van de Europese Unie*, L 3, 1–34. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:32024R0223>

Appendix A

Tijdens de meeting op 6 december heeft WarmVreeswijk gevraagd om de activiteiten voor de stage per dag bij te houden. In deze appendix is het overzicht te zien dat ik vanaf de week erop bij ben gaan houden.

9-12-2024

8.45 Mail gestuurd naar Floor over datum eindpresentatie

9.00 Voorgesteld aan Connie en Christel – Everdingen, uitvoeringsplan warmte uit de Lek is al wat verder dan WarmVreeswijk

9.00 – 12.00 Uitvoeringsplan Everdingen bekeken

12.00 – 12.30 Op zoek naar hoe volgens de minister wordt voldaan aan de EU elektriciteitsrichtlijn.

12.30 – 13.00 Lunch met Alex en ? Over werk van Alex, mogelijk bijwonen vergadering met wethouder, zonnepanelen aanleg in buurtverband ?.

13.00 – 15.30 Op zoek naar hoe volgens de minister wordt voldaan aan de EU elektriciteitsrichtlijn en mail naar Jan hierover.

15:30 – 17:00 Wgiw behandeling Eerste Kamer doorspitten op aanwijsbevoegdheid

10-12-2024

9.15 telefoontje van gemeente over dagpas -bleek kwijtgeraakt maar is weer teruggevonden

9.20 – 12.50 Wgiw behandeling Eerste Kamer doorspitten op warmtenetten, participatie en vragen/antwoorden uitwerken

- *Politiek gezien heel interessant om de punten van PVV/JA21 te vergelijken met die van GL/PvdA, niemand wil een monopolie, maar links wil geen marktpartij en rechts geen staatsmonopolie. GL/PvdA is voor democratische totstandkoming van warmtenetten, JA21 noemt dat inperking van keuzevrijheid omdat warmtenetten worden gesubsidieerd.*

11.40 – 12.00 Uitgezocht wat de Participatiecoalitie is en doet.

12.50 – 13.10 Lunch

13.10 – 13.30 Uitzoeken hoe een DAEB werkt

13.30 – 14.15 Volgen Eerste Kamer stemming Energiewet en Wgiw en stukje over behandeling afschaffen salderingsregeling

14.15 – 14.45 Verder uitzoeken hoe een DAEB werkt – niet helemaal uitgekomen

14.45 – 15.25 Uitzoeken of EU Fit for 55 package en burgemeestersconvenant relevant zijn – lijkt niet zo te zijn

15.25 – 16.00 Contact museumwerf uitzoeken voor eindpresentatie/emails Floor en Jan en Berry

16.00 – 17.30 Literatuuronderzoek participation ladder

11-12-2024

8.45 – 10.45 Mail naar HetEnergieBureau over afstudeermogelijkheden die (indirect of direct) aansluiten bij de stage en opvragen gegevens van de wijk (hoeveel huizen, wat voor type mensen gaan zij vanuit en op basis waarvan?)

10.45 – 13.00 Literatuuronderzoek participation ladder en voorbereiden meeting opzet verslag

13.00 – 13.30 Meeting over opzet verslag

13.30 – 16.45 Literatuuronderzoek over participatie binnen energiegemeenschappen en bevestiging eindpresentatie doorgestuurd naar Floor

12-12-2024

7.35 – 8.25 Opzet verslag maken

9.15 – 9.35 Opzet verslag maken

9.35 – 10.35 Meeting Jan en Berry voorbereiden

10.35 – 12.30 Artikel van meeting vorige week doornemen (energie delen in Europa)

12.30 – 13.00 Lunch met Koen van HEB en Twan van Volantis over samenwerking en afstuderen – groetjes van Twan!

13.00 – 16.35 Artikel van meeting vorige week doornemen (energie delen in Europa)

13-12-2024

9.00 – 10.30 Literatuur zoeken over Oostenrijk

10.30 – 11.30 meeting Jan en Berry voorbereiden

11.30 – 12.30 meeting Jan en Berry over uitwerking Elektriciteitsrichtlijn in Nederlandse wet (Staatscourant 13 okt 2023), DAEB en (algemene) mogelijkheid warmteterugwinning via rioolwater

Artikel van meeting vorige week afronden (energie delen in Europa)

Oostenrijk

16-12-2024

8.45 – 9.10 Artikel van vorige week afronden (energie delen in Europa)

9.10 – 9.30 Doornemen van de 'guiding principles' voor het gebruik van AI binnen de TU/e

9.30 – 10.00 Artikel van vorige week afronden (energie delen in Europa)

10.00 – 12.20 Lezen BuurtUitvoeringsProgramma Dragonder-Oost (Veenendaal)

12.20 – 12.55 Lunch met Alex en Bart over Warmtewinning via rioolwater, ter inzagelegging van een programma onder de regionale energie strategie (gaat waarschijnlijk niemand op reageren) en lego

12.55 – 15.45 Lezen BuurtUitvoeringsProgramma Dragonder-Oost (Veenendaal)

15.45 – 17.00 Literatuuronderzoek voorbeelden uit Oostenrijk

17-12-2024

9:00 – 11:30 Onderzoek naar BuurtWarmteWijzer

11:30 – 15:30 Literatuuronderzoek vertaling Europese verordening naar Oostenrijkse wet.

15:30 - 17:00 Webinar over Energiedelen gekeken

18-12-2024

9:00 – 10:30 Meeting met Floor voorbereiden

10:30 – 11:00 Meeting Floor over voortgang en mogelijk vervolg van het project in afstudeerproject

11:00 – 17:00 Literatuuronderzoek naar participatiestukken van TNO

19-12-2024

9.00 Voorgesteld aan Juliën, teamleider vastgoed van de gemeente. Kent het project vanuit de museumwerf. Stelt voor om me voor te stellen aan Jan Willem, hij gaat over de museumwerf.

9.15 Voorgesteld aan Jan Willem, hij gaat over Fort Vreeswijk en de Museumwerf. Er wordt een hoop ontwikkeld in Vreeswijk, een loods gaat verbouwd worden waar oa de scouting en een BSO komen. De museumwerf wordt verduurzaamd (LED-verlichting, isolatie, zonnepanelen) en er komt in april een UNESCO werelderfgoed punt in de wijk.

9.30 – 15.45 TNO onderzoek over klantreis bij warmtetransitie en ervaringen van bewoners

9.50 Voorgesteld aan Marcel van vastgoed

15.45 – 16.15 Uitzoeken DAEB (Europese definitie)

16.15 – 17.10 Mail naar Sarie van HetEnergieBureau over afstudeermogelijkheden en de afbakening van het project van WarmVreeswijk.

20-12-2024

8.45 – 9.05 Mail naar mentor over afstuderen

9.05 – 11:30 voorbereiden meeting Jan en Berry

11:30 – 12:45 Meeting met Jan en Berry over de voortgang van de projectgroep

12:45 – 17:00 literatuuronderzoek naar participatie in de wetenschap

23-12-2024

9:00 – 11:30 Literatuuronderzoek voorbeelden uit Oostenrijk

11:30 – 17:00 Literatuuronderzoek vertaling Europese verordening naar Oostenrijkse wet.

24-12-2024

9:00 – 14:00 Verder verdiept in de werking van variabele netbelasting in Oostenrijk

14:00 – 17:00 Plan gemaakt voor opzet verslag en begonnen met schrijven

2-1-2025

8.45 – 11.00 Onderzoek naar warmte delen in Oostenrijkse energiegemeenschappen en mail naar Friederich Kupzog van the Austrian Institute of Technology of hij bekend is met Oostenrijkse projecten die warmte delen.

11:00 – 16:30 Verdiept in de inhoud van een WUP en de vorming van energiegemeenschappen volgens Nederlandse wetten.

6-1-2025

8.45 – 12.30 Inleiding verslag schrijven

12.30 – 13.00 Lunch met Anne Wijers en voorgesteld aan Ruud van de gemeente, uitgelegd wat WarmVreeswijk is en waar ik mee bezig ben

13.00 – 17.00 Participatieladder verslag schrijven

7-1-2025

9.00 – 11.00 Klantreis TNO verslag schrijven

11.00 – 12.30 Tandartsbezoek

12.30 – 13.05 Mails naar HEB over vervolgmeeting afstuderen en datumprikkers van vervolgmeetings WarmVreeswijk

13.05 – 17.00 Klantreis TNO en communicatie/participatie benodigdheden verslag schrijven

9-1-2025

9.00 – 15.00 Info zoeken over Oostenrijkse situatie en verslag schrijven

15.00 – 15.30 Meeting met Floor

15.30 – 17.30 Op zoek naar een (Oostenrijkse) energiegemeenschap die warmte deelt (warmtegemeenschap)

10-1-2025

9:00 – 11:30 voorbereiden meeting Jan en Berry

11:30 – 12:30 meeting Jan en Berry over samenwerking met de gemeente en de wethouder

12:30 – 17:00 Verslag schrijven literatuuronderzoek

13-1-2025

8.30 – 9.00 Mails naar Sarie en Frank Veraart (mentor) over afstuderen

11.00 – 15.30 Uitgezocht wat een UWO is, mails naar Bert Sedowski over warmtegemeenschappen in Oostenrijk, Frank Veraart en Arjan Kirkels over afstuderen en Jan en Berry over uitnodigingen voor mijn eindpresentatie.

15.30 – 17.30 Verslag schrijven mededeling EU opzet voor energiemarkt.

20.15 – 22.00 Meeting WV-Stroom en Energie-N bijgewoond over beginnen met onderling energie delen.

14-1-2025

11.00 – 15.00 Verder geschreven aan wetgeving deel van het verslag

15.00 – 17.00 De situatie in Oostenrijk onderzocht met de info die Bert Sedowski me heeft toegestuurd.

15-1-2025

9:00 – 17:00 De situatie in Oostenrijk onderzocht met de info die Bert Sedowski me heeft toegestuurd.

16-1-2025

9:00 – 14:00 verder verdiept in de Oostenrijkse situatie en voorbereiden meeting Sarie

14:30 – 15:30 meeting met Sarie over afstuderen

15:30 – 17:00 verslag geschreven over wetgeving

17-1-2025

9:00 – 11:30 voorbereiden meeting Jan en Berry

11:30 – 12:30 meeting met Jan en Berry over Volantis' projectvoorstel en mogelijkheden om hernieuwbare energiegemeenschappen te betrekken in mijn afstudeerproject

12:30 – 17:00 concept ontwerp Volantis doorlezen en verder geschreven aan verslag

20-1-2025

9.30 – 10.15 Mail naar Mara Hauck over afstuderen en academic advisor over planning stage

10.15 - 13:00 Lezen Praktische gids energiegemeenschappen Energie van Utrecht en position paper Local4Local energiegemeenschappen en energiehubs

13:00 – 13:30 Concept ontwerp Volantis doornemen

13:30 – 15:00 Meeting Werkgroep warmtenet

15:00 – 17:00 Lezen Praktische gids energiegemeenschappen Energie van Utrecht en mails naar Mara, Anna en Sarie over meeting afstuderen

24-1-2025

11.30 – 14.50 mails over planning, update meeting met Berry en meeting over afstuderen met Mara Hauck

29-1-2025

14.00 – 17.00 – mails naar begeleiders en betrokkenen over verplaatsen eindpresentatie

30-1-2025

11.00 – 12.15 Verslag layout schrijven en mail over verplaatsen eindpresentatie

3-2-2025

9:00 – 10:00 Mails over contracten afstuderen

10:00 – 12:00 Doornemen communicatie/participatie strategie en concept projectplan

12:00 – 13:00 Verslag schrijven participatieladder

13:00 – 15:00 Meeting deelgroep Gemeenschap

15:00 – 17:00 Verslag schrijven participatieladder toegepast op Vreeswijk

4-2-2025

9:00 – 17:00 Schrijven verslag

5-2-2025

9:00 – 17:00 Schrijven verslag

6-2-2025

9:00 – 11:30 Schrijven verslag en voorbereiden meeting Anna Devenish over afstudeerproject

11:30 – 12:00 Meeting met Anna Devenish over afstudeerproject.

12:00 - 17:00 Schrijven verslag

20:00 – 23:59 Schrijven verslag

7-2-2025

0:00 – 1:00 schrijven verslag

9:00 - 12:30 schrijven verslag

13:00 – 15:00 mails over stagecontract afstuderen

15:00 – 18:30 schrijven verslag

21:45 – 23:59 schrijven verslag

8-2-2025

0:00 – 2:00 afronden verslag en mails sturen voor inleveren verslag